

KORXONA MODDIY TEXNIK BAZASI TUSHUNCHASI MAZMUN VA MOHIYATI

Alimova Zuxra Xalilovna

Buxoro innovatsiyalar universiteti magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11630289>

ARTICLE INFO

Received: 27th April 2024

Accepted: 28th May 2024

Published: 13th June 2024

KEYWORDS

Korxonalar, iqtisodiyot, modernizatsiya, moddiy texnik baza, resurs, texnik, texnologiya, asbob-uskuna, bino, samaradorlik.

ABSTRACT

Bugungi kunda bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida korxonalar va uning moddiy texnik bazasining mehnat samaradorligiga ta'siri ko'plab imkoniyatlarni oshirishga yo'l bo'ladi. Ushbu maqola korxonalar va uning moddiy texnik bazasining mehnat samaradorligiga ta'siri va mehnat samaradorligini oshirish yo'llari doirasida olib borilgan tadqiqot ishida korxonalar rivojlantirishni innovatsion yo'llari va baholashning yangicha zamonaviy usullari ochib berilgan. Korxonalar tahlili berilgani bilan ajralib turadi.

Korxonaning moddiy-texnik bazasi tushunchasi xizmat ko'rsatish korxonalarining muvaffaqiyatli ishlashi moddiy-texnik ta'minotdan foydalanish va takomillashtirishga uzviy bog'liqligi bilan ajralib turadi. Korxonalarda moddiy-texnik bazadan samarali foydalanish korxonalar faoliyatida muhim rol o'ynaydi, ya'ni: bu tarqatish xarajatlarini kamaytiradi, tovar ayirboshlashni ko'paytiradi va foydani oshiradi, har bir amaldagi korxonalar uchun zarur bo'lgan narsalar hisoblanadi. Korxonaning moddiy texnik bazasidan to'g'ri foydalanish samaradorlikni muntazam tahlil qilish va nazorat qilish, boshqaruv qarorlarini yanada oqilona qabul qilishga imkon beradi. Operatsion tizim fondlaridan samarali foydalanishning yana bir asosiy vazifasi-taqdim etilayotgan xizmatlar sifatini oshirish bilan bog'liq, chunki dinamik bozor raqobati sharoitida yuqori sifatli xizmat tezroq amalga oshiriladi va talabga javob beradi. Korxonaning moddiy-texnik bazasidan samarali foydalangan holda quyidagi natijalarga erishish mumkin-

- ko'rsatiladigan xizmatlar hajmini oshirish;
- mavjud asosiy va aylanma fonlardan foydalanishni yaxshilash;
- uskunalarning ishlamay qolishini kamaytirish va yo'q qilish, bu korxonalar uskunalaridan eng oqilona foydalanishga olib keladi;
- korxonada innovatsion sohani rivojlantirish;
- korxonalar foydasining ko'payishi.

Korxonaning moddiy-texnik bazasi deganda texnik xizmat ko'rsatish jarayonlarini amalga oshirish uchun ishlatiladigan tabiiy va qiymat shaklida ifodalangan mehnat vositalari va buyumlari to'plami tushuniladi.

Iqtisodiy lug'atlarda quyidagi ta'rifi berilgan: moddiy-texnik baza-iqtisodiy jarayonlar tomonidan ishlatilishi mumkin bo'lgan moddiy, umumiy tarkibiy qismlar, korxonalar mablag'lari to'plami.

Xizmat ko'rsatish korxonasi uchun moddiy-texnik baza tushunchasi quyidagi shartlarni hisobga oladi:

ishlab chiqarish maydonlarining mavjudligi va yaroqliligi, uskunalar tarkibining yoshi, Real moddiy resurslarning xizmat ko'rsatish dasturiga muvofiqligi.

Shuni ta'kidlash kerakki, ilmiy adabiyotlarda moddiy-texnik bazaning boshqa tushunchalari ham taklif etiladi: ishlab chiqarish sohasi yoki ishlab chiqarish tarmoqlarining moddiy-texnik bazasi ma'lum bir vaqtda milliy iqtisodiyotning alohida tarmoqlari faoliyatining moddiy-texnik shart-sharoitlarini tavsiflaydi. Shuningdek, xizmatlarni ko'rsatish usullarining moddiy-texnik bazasi ta'rifi mavjud bo'lib, u tarixiy ravishda korxonalar vositalari va birinchi navbatda mehnat vositalarining to'plamini, ya'ni umumiy ishchilar bilan birgalikda ijtimoiy ishlab chiqarish kuchlarining ma'lum bir rivojlanish darajasini tashkil etadigan va iqtisodiy munosabatlarning tegishli turini, ularning rivojlanish darajasini belgilaydigan to'plamni nazarda tutadi.

Moddiy-texnik bazani joriy va uzoq muddatli aktivlar tashkil etadi, o'z navbatida joriy aktivlar aylanma mablag'larni tashkil qiladi, va uzoq muddatli asosiy vositalar va nomoddiy aktivlarga bo'linadi.

Xizmatlarni ko'rsatish uchun faqat asosiy vositalar (mashinalar, qurilmalar, uskunalar) yetarli emas. Faqat birgalikda asosiy va aylanma mablag'lar natija beradi. Korxonaning aylanma mablag'lari korxonaning mehnat ob'ektlari va pul resurslarini tashkil qiladi. Xizmat ko'rsatish sohasi korxonasining aylanma mablag'lari—bu xizmat ko'rsatish sohasi bo' yicha mavjud bo'lgan moddiy va pul qiymatlari majmui.

Ko'plab korxonalarning barcha moliyaviy resurslarning umumiy hajmida aylanma mablag'lar 25-35% ni tashkil qiladi. Korxonaning bunday aktivlarining aylanmasidan biri bu ularning moddiy va moddiy shaklini o'zgartirish jarayoni bo'lib, u muntazam ravishda takrorlanadi. Korxonada mablag' aylanmasining sekinlashishi iste'molchilar, yetkazib beruvchilar va bank bilan hisob-kitoblarning to'xtatilishiga olib kelishi mumkin.

Aylanma mablag'larning asosiy fondlardan farqi shundaki, aylanma mablag'lar aylanmada bevosita ishtirok etadi va xizmatlar ko'rsatish yoki tovarlarni sotish bilan muomaladan chiqariladi. Aylanma mablag'larning qiymati har doim asosiy vositalarga qaraganda qisqa vaqt ichida qoplanadi. Shunday qilib, aylanma mablag'lar xom ashyo, materiallar, tovarlar sotib olish, arzon va eskirgan buyumlarni, shuningdek iqtisodiy ehtiyojlar uchun materiallarni sotib olish uchun ishlatiladi. Bundan tashqari, aylanma mablag'lar kassada, hisob-kitob, valyuta va bankdagi boshqa hisobvaraqlarda qimmatli qog'ozlar va pul mablag'lari bilan ifodalanishi mumkin.

Shakllanish manbalariga qarab, aylanma mablag'lar o'z mablag'lari, jalb qilingan va qarzga olinishi mumkin. Nazorat va rejalashtirish va boshqarish usullariga qarab, aylanma mablag'lar: standartlashtirilmagan va normallashtirilgan turlarga bo'linadi.

Buxgalteriya balansidagi aks ettirishga qarab:

zaxiralar, debitorlik qarzlari, moliyaviy investitsiyalar, pul mablag'lari va pul ekvivalentlari va boshqa joriy aktivlarga bo'linadi.

Standartlashtirilgan aylanma mablag'larga quyidagilar kiradi:

tovar-moddiy zaxiralar,
kassada va yo'lda xizmat ko'rsatish,
zaxiralar, arzon va eskirgan narsalar,
kechiktirilgan xarajatlar.

Korxonaning standartlashtirilgan aylanma mablag'lari miqdori, birinchi navbatda, amalga oshirilayotgan xizmatlar hajmi va tezligiga, korxonada infratuzilmasi hajmiga (maydoni, xodimlar soni va boshqalar) bog'liq.

Korxonaning moddiy-texnik bazasining asosi asosiy fondlardir. Asosiy vositalar deganda ularning moddiy shaklini saqlab, xizmatlarni ko'rsatish jarayonida ishtirok etadigan mehnat vositalari tushuniladi. Bunday mehnat vositalari korxonaning asosiy faoliyati ehtiyojlari uchun mo'ljallangan bo'lishi kerak, shu bilan birga foydalanish muddati bir yildan ortiq bo'lishi kerak. Amortizatsiya bilan asosiy vositalarning qiymati pasayadi va amortizatsiya yordamida mahsulot yoki xizmatlar tannarxiga qarab o'zgaradi. Asosiy vositalar-bu ishlarni bajarish yoki xizmatlar ko'rsatishda yoki kompaniyaning boshqaruv xarajatlari uchun 12 oydan ortiq vaqt davomida eng kam oylik ish haqining (BXM) 100 baravariga teng bo'lgan mablag' sifatida foydalaniladigan mulkning bir qismi.

Moddiy – texnik baza ishlab chiqarish vositalari bilan korxonani ta'minlash va korxonada bo'limlari orasida taqsimlashga qaratilgan jarayondir. Ta'minotni samarali tashkil etish ishlab chiqarishning bir maromda, uzluksiz amalga oshirilishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar:

1. Сивков, Е.В. Современный бухгалтерский учет. Основной курс от аудитора Евгения Сивкова [Электронный ресурс]: учебное пособие / Е.В. Сивков. – М.: ИД «Евгений Сивков», 2012. – 320 с. – Режим доступа: <http://bookz.ru>
2. Прыкина, Л.В. Экономический анализ предприятия [Электронный ресурс]: учебник для бакалавров / Л.В. Прыкина. – М. : Дашков и К, 2016. – Режим доступа: <http://www.studentlibrary.ru/>
3. Никольский, А. В. Влияние трудоёмкости на фондоемкость. Выработка и фондоотдача, фондовооружённость [Электронный ресурс]: // Экономика труда. – 2015. – Том 2. – № 3. – с. 155